

д. філос. н., доцент, завідувач кафедри філософії
Національного університету харчових технологій

Олег – перший рекетир Русі, або як Київ став матір'ю містам руським?

*“І не велів він їм хозарам данину давати, сказавши:
“Я їм противник, і вам нічого давати”
(Нестор)*

Кітов Микола Григорович
Китов Николай Григорьевич
Kitov Nikolay Grigorovich

Олег – первый рэкетир Руси, или как Киев стал матерью городам русским? Is Kyiv the “Mother of Russian Cities”?

В статті на основі аналізу подій древньої Русі, показано як виникає ідеологічна легенда, що «Київ є матір'ю містам руським».

Автор доказує, що вона не має наукових підстав для існування, але настійливо насаджується російськими істориками і політиками. Вони в цій легенді вбачають своє кровну єдність з українським народом, а тому крадькома претендують на київські землі як свої, батьківські. Вчені України, повторюючи цю догму, не замислюються над тим, які негативні наслідки вона несе для формування української державності.

Ключові слова: месіанізм; варяги; Русь; військові походи; Царгород.

Однією з найхарактерніших ознак руської духовності є *месіанізм*. Месіанські ідеї глибоко пронизують також праці багатьох видатних руських філософів хоча цей аспект їх творчості, як правило, свідомо нівелюється і замовчується. Навколо ідей руського месіанізму надзвичайно поширені ідеологічні спекуляції, які мають багатовікову історію. Однією з них є думка про Київ як матір містам руським, а тому її об'єктивне висвітлення є досить *актуальною* проблемою для формування української самосвідомості. Автор статті ставить за *мету* проаналізувати історичні події древньої Русі та показати як виникає ідеологема про Київ як матір містам руським.

В одній із своїх праць Дмитро Блажейовський як-то зауважив, що в історіографії є такі поняття, як історичні коники. Дуже часто вони не мають

рації існування, проте люди їх століттями повторюють, бо мають з цього певний зиск. Саме такими історичними кониками є думка, що Київ є матір'ю містам руським. Давайте неупереджено проаналізуємо події тих буремних літ.

Згідно «Літопису руського» відомо, що 879 р. помирає Рюрик і передає князювання своєму родичеві Олегу, віддавши йому на руки і свого малолітнього сина Ігоря. Враховуючи той факт, що князювання передавалося спадкоємцям по чоловічій лінії, а також враховуючи подальші літописні записи, можна з достовірністю стверджувати таке: Рюрик передає князювання своєму малолітньому сину, а регентом при ньому робить Олега.

“Князювання” Олега – це досить загадкова сторінка руської історії. Як відомо з історичних джерел, Рюрик правив сімнадцять років (з дня приходу і до самої смерті) і не робив ніяких походів. Напевно так княжити заповідав він і регенту Олегу. Але вже через три роки після смерті Рюрика (882 р.) останній переходить на традиційні для русів хліба – захвачує Смоленськ, Любеч і скрізь садить своїх мужів. Шляхом обману бере у полон Аскольда і Діра, вбиває їх і заволодіває Києвом. У розрізі нашої теми важливі деякі нюанси про які пише літописець, описуючи вбивство Аскольда і Діра. Розглянемо їх.

Олег, сховавши воїнів у човнах, сам вийшов на берег, несучи малого Ігоря, “...послав [посла] до Аскольда і Діра сказати, що, мовляв: “Ми – купці єсмо, ідемо в Греки од Олега і од Ігоря-княжича. Прийдіть-но оба до рідні своєї, до нас” [З, с. 13]. Коли ж Аскольд і Дір прийшли, то Олег заявив їм: “Ви оба не є ні князі, ні роду княжого. А я єсмь роду княжого. – І [тут] винесли Ігоря. – А се – син Рюриків” [там само]. Які ж нюанси важливі?

По-перше, Олег, судячи по його поведінці, був регентом при малолітньому Ігорю. Інакше ніякої потреби виносити сина Рюрика не було б.

По-друге, якщо Олег був роду княжого, то Аскольд і Дір були лише родичами варязьких воїнів, але не з роду Рюрика, інакше їх би не вбивали.

По-третє, лише регентство при малолітньому Ігорю давало підставу Олегу вбити Аскольда і Діра, котрі добровільно, напевно, не визнали його регентом, адже самі були родичами варягів і боярами Рюрика. Тим більше що Рюрик сам відпустив їх до Візантії.

По-четверте, лише регентство при малолітньому Ігорю давало підставу Олегу не лише потіснити Аскольда і Діра, а й “княжити” у Києві, який стає центром консортивної спільноти варяго-русів. “І сів Олег, князюючи, в Києві, і мовив Олег: “Хай буде се мати городам руським”. І були в нього словени, і варяги, й інші, що прозвалися руссю” [там само], – пише літописець. Чому саме так сказав Олег? Відповідь очевидна і напрошується сама: у Києві знаходиться нащадок Рюрика, його син Ігор. А там де князь русів, там і їхня столиця. Отже,

ніяких заслуг Києва у цьому немає. Такою матір'ю міг бути Новгород, Псков, Києвець чи якийсь інше місто, якби цього забажав князь.

По-п'яте, звертаю увагу також на досить красномовні слова літописця, які слідують зразу за словами Олега. Руссю називається не окремий етнос чи плем'я, а перш за все воїни Олега, серед яких були варяги, словени та представники інших народностей. Це також підтверджує версію про походження терміну “рус” від способу пересування і життя консортивної спільноти, що “харчувалася” розбоєм і грабунком.

По-шосте, в дружині Олега були словени і з них же (з Новгорода) Олег бере данину. Ось як пише літописець: *“Сей же Олег почав городи ставити і встановив данину словенам, і кривичам, і мерям. І встановив він варягам данину давати від Новгорода, – триста гривень на рік заради миру, – що до смерті Ярославової давали [новгородці] варягам”* [там само]. Цей текст також потребує інтерпретації.

Вказаний у літопису розвиток подій цілком вірогідний. Завойовник завжди опирається на місцевих запродавців, заохочуючи їх матеріально. Але в даному випадку літописець, на мій погляд, пише про дещо інше, причому досить важливе для розуміння становлення руської народності. Справа в тому що Олег, покинувши Новгород, по суті справи порушив домовленості Рюрика із словенами, які задовольняли обидві сторони. Інакше б мир не панував на словенських землях за князювання Рюрика. Проти порушення угод Олегом напевно виступила і частина варягів, які зажадали їх виконання. Саме для цих варягів Олег і встановлює *“данину давати від Новгорода”* заради миру. Можна здогадатися, що ця данина була значно більша від попередньої, а це цілком задовольняло варягів (мужів Рюрика, Сванельда, Свинеуса тощо). Окрім “усмиріння” людей Рюриковичів, збільшення данини виконувало й іншу функцію, а саме: допомагало рекрутувати словен у військову дружину Олега, тобто формувати із них руських. Саме ці нові руські складають певну частину здирників Олега, які виступають супроти південних слов'ян і ходять за грабунками на Візантію. За декілька років Олег силою підкорив полян, древлян, сіверян, радомичів тощо.

По-сьоме, звертаю увагу на особливості “князювання” Олега на полянських землях без осмислення яких важко зрозуміти генезис руського народу. Це його чітко виражений здирницький, говорячи сучасною мовою, рекетирський характер. Якщо фінські племена разом із словенами запросили князя, котрий би володів ними і рядив за угодою, по праву, то така цивілізаторська роль явно не до душі руському Олегу. Покидає він Новгород, мечем підкоряючи слов'янські та інші племена. І завжди рекетирське: не давайте хозарам, а давайте мені. *“І не велів він їм хозарам данину давати,*

сказавши: “Я їм противник, і вам нічого давати” [там само, с. 14], – пише літописець. Спочатку вона незначна, але з роками збільшується. В 883 р. Олег починає воювати проти деревлян і, мечем покоривши їх, брав з них данину, водночас не дає їм платити данину хозарам, сказавши при тому: “Я їм противник, і вам нічого давати” [там само]. Так само поступив і з радомичами: “У РІК 6393 [885]. Послав Олег [послів] до радомичів, питаючи: “Кому ви данину даєте?” Вони ж сказали: “Хозарам”. І мовив їм Олег: “Не давайте хозарам, а мені давайте”. І дали вони Олегові по шелягу, як ото й хозарам давали. І володів Олег деревлянами, полянами, сіверянами, а з уличами й тиверцями мав рать” [там само]. Босяцький характер князювання Олега не може скрити і оправдати навіть придворний літописець. У 907 р. Олег зібрав багато воїнів (серед яких уже є поляни, деревляни, сіверяни) і пішов на Царгород. В ході походу “...попустошив він довкола города, і вчинив убивство багатьох греків. І палат багато вони розбили, і церкви попалили. А котрих же брали як полоняників, [то] одних вони посікали, а других мучили, інших же розстрілювали, а [ще] інших у море кидали. І багато іншого зла творили руси грекам, як ото [звичайно] вороги творять” [там само, с. 17], – пише літописець. На любую данину погодилися греки, лише б не губив по-варварськи Олег Царгород. “І зажадав Олег, щоб вони данину дали на дві тисячі кораблів: по дванадцять гривень на чоловіка, а в кораблі [було] по сорок мужів. І згодилися греки на це, і стали миру просити, щоби не спустошив він Грецької землі” [там само, с. 18], – сповіщає літописець. При укладанні мирної угоди Олег явно шантажує греків непомірними вимогами. “І зажадав Олег дати воям на дві тисячі кораблів по дванадцять гривень на кочет, а потім давати углади (щорічна данина. – М. К. Примітка: це та інші пояснення даються за Леонідом Махновцем, автором українського перекладу “Літопису Руського”) на руські города – спершу на Київ, а тоді й на Чернігів, і на Переяславль, і на Полоцьк, і на Ростов, і на Любеч, і на інші города, – бо по тих городах сиділи князі, під Олегом суці” [там само], – пише літописець Але і цього замало Олегу. “[Коли] приходять руси, нехай посольське (все що потрібно для утримання послів. – Л. Махновець) беруть скільки [посли] хочуть. А якщо прийдуть купці, хай беруть місячину (провіант на місяць. – Л. Махновець) на шість місяців: і хліб, і вино, і м’яса, і риби, і овочів. І нехай дадуть їм митися, скільки вони хочуть (вода в засушливому Царгороді мала велику вартість, а купання в лазні для греків було великою насолодою і навіть засобом лікування. – Л. Махновець). А коли йтимуть руси додому, нехай беруть у цесаря нашого на дорогу їжу, і якорі, і канати, і паруси і [все], скільки треба” [там само], – передає вимоги Олега літописець. Послухали, послухали греки, погодилися і сказали: “Якщо прийдуть руси не для торгу – хай місячини не побірають. Хай заборонить

князь людям своїм, русам, які приходять сюди, щоб не творили вони капості в селах і в землі нашій. Руси, що прибувають, нехай живуть коло [церкви] святого Мами (церкву монастирь святого Маманта було збудовано не в самому місті, а за фортечною стіною біля берега затоки, поблизу воріт через котрі і пропускали русичів у Царгород. – Л. Махновець). А [коли] пошле цесарство наше [своїх мужів], хай ті перепишуть імена їхні, і тоді [хай] візьмуть вони місячину свою: спершу [ті, що] від города Києва, а тоді з Чернігова, і [з] інших городів. І нехай входять вони в город одними воротами, з цесаревим мужем, без оружжя, [по] п'ятдесят чоловік, і хай торгують, як ото їм треба, не платячи мита ні від чого” [там само]. Відмінність у пропозиціях разюча. Але якби там не було, повернувся Олег назад із багатою добичею. “І прибув Олег до Києва, несучи золото, і паволоки, і овочі, і вина, і всяке узороччя (коштовності взагалі, зокрема тканини з вишитими візерунками, різьблені речі, ювелірні вироби. – Л. Махновець)” [там само, с. 19].

По-восьме, в Олеговій дружині, яка йшла на Царгород, були не тільки руські, а і південні слов'яни: поляни, древляни, сіверяни тощо. Перебували вони в дружині явно на нерівноправних умовах. Про це свідчить такий красномовний факт, переданий літописцем. Після укладання миру і прийняття присяги за руським звичаєм (клялися ті своєю зброєю і Перуном, своїм богом, і Велесом, богом худоби) Олег сказав: “Ізшийте паруси паволочані (загальна назва дорогої матерії типу порфіри, парчі, багору пурпурового кольору або витканої золотом чи сріблом на шовковій основі. – Л. Махновець) русам, а словенам – шовкові. Так і вчинили.... І напнули руси паруси паволочані, а словени – шовкові, і роздер їх вітер. І сказали словени: “Візьмемось за свої грубі. Не дано словенам [напинати] паруси шовкові” [там само]. Про нерівноправність слов'ян і руських говорить також склад військової дружини Олега, з якою він пішов на Греків у 907 р. Головну ударну силу складають варяги, а поляни займають у війську далеко не перше місце, на що раніше вже зверталася увага.

По-дев'яте, вимагає більш прискіпливого аналізу і мирний договір, який уклали мужі Олега. “У РІК 6420 [912]. Послав Олег мужів своїх налагодити мир і укласти договір межі Греками і Руссю. І послав він, мовлячи: “Згідно з другою угодою, що відбулась при тих же цесарях, Льві й Олександрові, ми, [мужі] від народу руського – Карл, Ингельд, Фарлоф, Вермуд, Рулав, Гуди, Руальд, Карн, Фрелав, Руар, Актеву, Труан, Лідул, Фост, Стемид, – послані від Олега великого князя руського, і всіх, що є під рукою його, світлих бояр, до вас, Льва, і Олександра, і Константина, великих за волею божою самодержців, цесарів грецьких, для збереження і на засвідчення дружби, яка од багатьох літ була межі християнами і руссю, за бажанням наших князів і за [їхнім] велінням і від усіх, що є під рукою його, [Олега], суцїх русів. Наша світлість,

більше від інших за волею божою хочачи зберегти і засвідчити таку дружбу, яка бувала межі християнами і руссю, багато разів насправді прагнули не лише просто на словах, а на письмі і з клятвою твердою, клявшись оружжям своїм, дружбу таку засвідчити і утвердити по вірі і по закону нашому” [там само, с. 20].

Тлумаченню цих договорів присвячено багато праць. Окремі положення договорів у цих працях тлумачаться по різному. Зокрема Махновець Л.Є. зауважує: *“Договір 911 р., як доводять нині, було укладено в Константинополі без попередніх переговорів в Києві і виготовлено на двох хартіях (пергамент): 1. Хрисовул – затверджена Леоном і Олександром грамота, призначена для Олега; 2. Доповнена (чи тотожна?) клятвенна грамота руських послів для грецької сторони; з цієї грамоти до від’їзду з Цесарограда руські послі одержали копію, переклад якої, недоладно зроблений, зрештою, невідомо ким, де і коли, потрапив до літопису” [там само].* Це пояснення дозволяє точніше відтворити реальну історичну мотивацію, яка підштовхувала Олега до підписання договору з греками. Виділю також наступні важливі моменти, які виникли при укладанні угоди, котрі потребують коментарів.

1) Посилає своїх мужів налагодити мир і укласти договір межі Греками і Руссю Олег. Це означає що попередній договір, укладений 907 р., його особисто та дружину чимось не задовольняє. Не випадково від руських у переговорах 912 р. приймають участь і ті мужі Олега, котрі заключали договір 907 р. Зажадавши великої данини при поході в 907 р. Олег *“...почав мир ладнати з обома цесарями грецькими, з Леоном і з Олександром. Він послав до них обох у город Карла, Фарлофа, Вермуда, Рулава і Стемида, кажучи: “Згоджуйтесь мені на данину”. І сказали греки: Чого хочете – [того] ми й дамо тобі” [там само, с. 18].* Ці самі мужі Олега приймають участь у переговорах і в 912 р. Причому відіграють провідні ролі. Всі вони, за виключенням Стемида, подані у списку першими. Вклинився на другу позицію лише Інгельд. Може бути декілька версій тлумачення цього факту. Найімовірнішою є наступна. Йдучи в похід на Візантію в 907 р. Олег прагнув не тільки пограбувати Царгород та інші грецькі міста, а й примусити греків постійно платити данину русам, заключивши кабальний мирний договір. Тому в похід він взяв “дипломатів”. Вимоги Олега, згідно договору 907 р., були непомірно великими і тому навряд чи виконувалися греками. Потрібно було їх заново законодавчо закріпити. Для цього і посилаються ті мужі, котрі заключали попередній договір. Очолює обидві делегації Карл.

2) Договір, який подано в літопису, справедливо можна характеризувати як рівноправний. Але виникає запитання: який сенс для Олега заключати такий договір, адже вимоги 907 р. були набагато вигідніші для князя і його дружини.

Це запитання зникне само по собі, якщо визнати (як це роблять деякі історики), що в літописі подана лише грамота-клятва руських послів для грецької сторони, котра докорінно відрізняється від грамоти, нібито затвердженої Леоном та Олександром і призначеної для Олега в якій греки, мовляв, визнають більш кабальні умови сплати данини. Чи можливе існування двох різних грамот з великими розбіжностями? Думаю, що неможливе. Греки, як засвідчує той же літопис, завжди дипломатично перегравали руських. Так було в 907 р., коли греки погоджувалися на всі вимоги “дипломатів” Олега, а записали зовсім інше. Так, найімовірніше, сталося і цього разу. Якби було інакше, то в літопису, не говорячи про легенди, збереглися б відомості про перемогу руської зброї. Цього немає. Звідси можна зробити висновок, що дипломатичний вояж мужів Олега завершився невдачею. Руські задовольнилися лише дарами і почесною, з якою їх приймали. *“Цесар же Леон, вишанувавши послів руських дарами – золотом, і паволоками, і фофудіями (особлива грецька матерія, з якої шили каптани з поясами. – Л. Махновець), – приставив до них мужів своїх показати їм церковну красу, і палати золотії, і багатство, що було в них: золота безліч, і паволоки, і каміння дороге, і страждання господні – вінець, і гвозді, і багрянлицю, і мощі святих, повчаючи їх віри своєї і показуючи їм істинну віру. І тоді одпустив він їх у свою землю з честю великою”* [там само, с. 22], – пишеться в літопису. Стосовно великої честі, з якою нібито греки приймали і проводжали руських, то це явне перебільшення, яке взагалі притаманне руським – видавати бажане за дійсне. *“Непроханий гість, – мовиться в руській поговорці, – гірше татарина”*. А як руський *“...народ, який привик тремтіти при одному імені татарина”* [2, с. 71], – шанував цих же татар пояснювати, надіюсь, не треба. Саме такими і навіть гіршими гістьми для греків були непрохані руські. По них і реальна, а не бажана, честь.

3) Як слідує з договору, послі представляють народ руський. Виникає запитання: мова йде лише про руських, чи про всі народності, підкорені руськими? На мій погляд, термін “руські” подається в договорі щонайменше в двох значеннях. Делегація послів представляє саме руських, “сущих русів” (дивись цитований літопис). Від їх імені й укладається договір. Причому під русами розуміються лише люди князя, його приближені, “світлі бояри”, як називаються вони в договорі. Підкорені народності в договорі прямо не згадуються, а позначаються словами “інші”, “всі інші”, “люди”, “родичі”, “різні”, “полоняники”, “ці” тощо. Проте в договорі простежується й інша проекція, а саме: руські послі стверджують, що були послані Олегом *“...для збереження і на засвідчення дружби, яка от багатьох літ була межі християнами і руссю”* [3, с. 20]. Проте, якщо під руссю розуміти саме руських (тобто варягів), то про яку багатолітню дружбу між ними і греками може йти

мова? Адже руські приходили до Царгорода лише за грабунками і даниною, творячи “...різні капості в селах і землі” [там само, с. 18] грецькій. Про це неодноразово і красномовно пише літописець. Як витлумачити такі недоречності? Цілком правомірно звинуватити руських в цинізмі, адже, приходили вони до греків завжди із зброєю, пустошили довкола міста, вчиняли вбивства, палили церкви. І все це видавати за багатолітню дружбу, забуваючи свої жорстокі діяння. Проте відповідь може бути дещо іншою, а саме: руські видають себе за інших, за росів, з якими у греків дійсно була багатовікова мирна співпраця, дружба. Роси, так називали греки слов’янські наддніпрянські племена, віками торгували з греками. Тому за росів і видають себе пришлі руські, коли мова йде про багатолітню дружбу між ними і греками. Таке тлумачення дозволяє зняти незрозумілу суперечність: руські самі себе чітко називають руськими, а греки їх росами, про що засвідчують численні писемні пам’ятки Візантії [див. 1]. В договорі зустрічається і слово “Русь”. Під цим терміном розуміється країна, земля. Наприклад, в договорі записано: “...якщо приключиться... біда човну руському, то ми, [греки], проведемо його в Руську землю” [3, с. 21]. Або інший приклад: “Про полонення русами [тих], які часто прибувають із якої-небудь країни в Русь і яких продають в Християни, а також іще й про полонених християн, які часто з якої-небудь країни прибувають в Русь, – цих [нехай] продають по двадцять золотих і хай прибувають вони в Греки” [там само].

4) В договорі Олег названий великим князем руським, при тому що він був лише регентом при малолітньому Ігорю. Князівство у варягів, як відомо, передавалося по спадкоємності: від батька до сина. В нашому випадку це мало статися при досягненні Ігорем повноліття. Чому ж тоді Олег називається великим князем руським? Як витлумачити цей факт? Можливі дві версії: або Олег порушив традиції і незаконно узурпував владу, або він і надалі залишався регентом, навіть при повнолітті Ігоря. Взагалі, відносини між княжичем Ігорем і його наставником Олегом – це загадка історії. Найімовірнішою, на мій погляд, є друга версія. Безініціативний, кволий Ігор не міг протистояти натиску хитрого, віроломного і жорстокого Олега. Тому Ігор, фактично будучи князем, добровільно передає Олегу управління по збиранню данини з поневолених слов’янських народів. А так як саме Олег керував походом у Візантію, то від його імені підписується і договір з греками. Слід також враховувати, що Олег з самого дитинства виховував Ігоря, був його опікуном, замінюючи, власне кажучи, померлого батька. Використовуючи своє положення, Олег і величає себе великим князем руським. До пори до часу це визнають і його приближені. Вони кровно зацікавлені в цьому. Тим більше, що батько Ігоря (Рюрик) князував у Новгороді, а Олег – у Києві, який він сам підкорив. Лише пізніше

першого Рекетира Русі Олега князем згадуватимуть лише у легендах, віддаючи першість прямому насліднику Рюрика Ігорю.

Із сказаного зроблю такий висновок. Легенда про Київ як матір містам руським є одним, говорячи словами Д. Блажейовського, з історичних коників. Вона не має ніяких підстав для існування, але настирливо повторюється тому, що дехто з цього має певний зиск. Зокрема, російські історики і політики у цій ідеологемі бачать свою кровну спорідненість з українським народом, отже і претензії на київські землі як на свої, батьківські. Українські ж науковці цю догму повторюють, не задумуючись над тим, які негативні наслідки для формування української державності вона відіграє.

Література:

1. *Кітов М.Г.* Про деякі історико-філософські інтерпретації терміну “рос”// Гуманітарні науки і сучасність. Зб. наук. праць – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2004. – 226 с. – С. 13–22.

2. *Ключевский В.О.* Значение преподобного Сергия для русского народа и государства // *Ключевский В.О.* Исторические портреты. Деятели исторической мысли. / Сост., вступ. ст. и прим. В.А. Александрова. – М.: Правда, 1991. – С. 63–76.

3. *Літопис руський* / Пер. з давньорус. Л.Є. Махновця; Відп. ред. О.В. Мишанич. –К.: Дніпро, 1989. –XVI + 591 с. 111.

АННОТАЦИЯ

Олег – первый рэкетир Руси, или как Киев стал матерью городам русским?

В статье на основании анализа событий древней Руси, показано как возникает идеологическая легенда, что «Киев есть мать городам русским».

Автор доказывает, что она не имеет научных оснований для существования, но настойчиво насаждается русскими историками и политиками. Они в этой легенде усматривают свое кровное родство с украинским народом, а поэтому втихомолку претендуют на киевские земли как свои, отеческие. Ученые Украины, повторяя эту догму, не задумываются над тем, какие негативные последствия она несет для формирования украинской государственности.

Ключевые слова: мессианиззм; варяги; Русь; военный поход; Царгород

SUMMARY

Is Kyiv the “Mother of Russian Cities”?

The origin of ideological legend according to which Kyiv is considered as a “mother of Russian cities” is investigated in the article basing on analysis of Ancient Rus’ events. The author proves that this legend has no scientific grounds for its existence. It is persistently propagated by Russian historians and politicians. They see in this legend their blood relation with Ukrainian people and that is why they have a claim on Kyiv land as their own, of one's fathers. Some Ukrainian scientists repeat this dogma and do not think about its negative consequences for becoming of Ukrainian statehood.

Key words: messianism, Varangian, Rus, military campaign, Tzargorod.

Опублікована: *Кітов, М. Г.* Олег – перший рекетир Русі, або як Київ став матір’ю містам руським? / М.Г. Кітов // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наук. Випуск 638-639. Філософія. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2012. – 243 с. – С. 196-200. *(фахове видання*